

P L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Wskaźniki zmian kosztów bezpośrednich i cen podstawowych produktów rolnych w latach 2012-2013

WARSZAWA 2013

Wskaźniki zmian kosztów bezpośrednich i cen podstawowych produktów rolnych w latach 2012-2013

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr Łukasz Abramczuk
mgr inż. Irena Augustyńska-Grzymek
mgr Magdalena Czułowska
mgr Konrad Jabłoński
dr inż. Aldona Skarżyńska
mgr inż. Marcin Żekało

Warszawa 2013

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984
Tel.: (0 22) 505 44 39
Tel./faks: (0 22) 826 93 22
E-mail: portal@fadn.pl
Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Sytuacja produkcyjno-ekonomiczna w rolnictwie polskim w latach 2012-2013 - wybrane zagadnienia

Według Głównego Urzędu Statystycznego, po dwóch latach (2010-2011) poprawy opłacalności produkcji rolniczej w porównaniu z dwuleciem (2008-2009), **w 2012 roku** nastąpiło pogorszenie uwarunkowań tej produkcji, a w rezultacie opłacalności. Był to skutek niższej dynamiki wzrostu cen produktów rolnych sprzedawanych przez rolników indywidualnych (104,2%) niż dynamiki wzrostu cen towarów i usług przez nich zakupywanych na cele produkcji rolniczej bieżącej i inwestycyjne (106,5%). W rezultacie, wskaźnik relacji tych cen (tzw. „nożyce cen”) był w 2012 roku niekorzystny, wynosił 97,8% - nieco więcej niż w 2009 roku, gdy wynosił 96,1%¹.

Z informacji statystyki publicznej wynika, że w 2012 roku nastąpiło obniżenie globalnej produkcji rolniczej o 0,4%. Nastąpiło to na skutek zmniejszenia produkcji zwierzęcej o 1,4%, przy równoczesnym, relatywnie niewysokim wzroście produkcji roślinnej - o 0,5%².

Zwiększenie produkcji roślinnej wynikało głównie z większych w 2012 roku niż w 2011 roku zbiorów zbóż ogółem oraz rzepaku i rzepiku, odpowiednio o 6,6 i 0,2%. Pewne znaczenie miało też zwiększenie zbiorów strączkowych na ziarno - o 42,7%, buraków cukrowych - o 5,8%, owoców z drzew - o 13,9% i owoców jagodowych - o 5,0%. Zmniejszyły się jednak zbiory warzyw gruntowych oraz ziemniaków, odpowiednio o 5,2 i 8,7%³.

Spadek w 2012 roku, w porównaniu z 2011 rokiem, produkcji zwierzęcej to wynik między innymi obniżenia produkcji żywca wieprzowego - o 7,6% (przy sukcesywnej redukcji pogłowia trzody chlewnej), jak też niższej produkcji żywca wołowego - o 3,9%, cielęcego - o 12,8% oraz jaj kurzych - o 8,1%. Wzrost produkcji wystąpił tylko w przypadku żywca drobiowego - o 10,9% oraz mleka krowiego - o 2,0%⁴.

Przeprowadzona analiza wykazała, że w 2012 roku ceny wielu z głównych produktów rolnych były relatywnie wysokie. Średnioroczna cena skupu pszenicy w 2012 roku wynosiła 89,34 zł/dt i była wyższa niż w 2011 roku o 9,0% (w 2011 roku wobec 2010 roku wzrosła o 37,0%). Na targowiskach cena pszenicy wynosiła 94,65 zł/dt i była nieco niższa (o 0,9%) niż w 2011 roku, gdy wynosiła 95,51 zł/dt. Za żyto płacono w skupie praktycznie tyle samo, co w roku

¹ *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju. Rok 2012*, GUS, Warszawa 2013; *Rolnictwo w 2012 r.*, GUS, Warszawa 2013.

² *Rolnictwo w 2012 r.*, GUS, Warszawa 2013.

³ Jak wyżej.

⁴ Jak wyżej.

poprzednim: 74,23 wobec 74,24 zł/dt, a cena targowiskowa tego zboża wynosiła 80,85 zł/dt i wzrosła o 2,6% (w 2011 roku wobec 2010 roku żyto podrożało w skupie o 76,3%, a na targowiskach o 62,2%). Wysokie w 2012 roku ceny w obrocie targowiskowym płacono także za jęczmień i owies, odpowiednio 88,18 i 74,56 zł/dt, przy czym ta pierwsza utrzymała się na poziomie 2011 roku, a druga obniżyła się o 2,3%. Podrożało w skupie ziarno kukurydzy oraz nasiona rzepaku – odpowiednio o 6,2 i 6,9%. Natomiast ziemniaki (ogółem) można było w 2012 roku sprzedać w skupie średnio za 33,98 zł/dt, tj. o 8,2% taniej niż w roku poprzednim, gdy ich cena wynosiła średnio 37,00 zł/dt. Warto też dodać, że poziom cen ziarna w 2012 roku na rynku krajowym wiązał się z wysokimi cenami zbóż na rynkach zagranicznych, to zaś było w dużym stopniu efektem niższej o 2,8% w porównaniu z 2011 rokiem światowej produkcji zbóż⁵.

Dane GUS wskazują ponadto, że średnioroczna cena skupu mleka ukształtowała się w 2012 roku na poziomie 1,20 zł za litr i była nieco niższa niż w 2011 roku (1,21 zł za litr). Jednak za żywiec rzeźny płacono w skupie więcej niż w roku poprzednim, za wołowy (bez cieląt) – o 14,5%, wieprzowy – o 19,5% i drobiowy – o 2,5%, ten sam kierunek zmiany cen tych produktów wystąpił na targowiskach. Wzrost cen żywca wieprzowego i wołowego w 2012 roku, w odniesieniu do 2011 roku, spowodowany był głównie zmniejszeniem ich krajowej podaży (odpowiednio o 11,1 i 4,7%). To zaś było skutkiem na ogół niskiej opłacalności obu tych produkcji. Zwiększyły się również targowiskowe ceny zwierząt do dalszego chowu: krów dojnych, jałówek 1-rocznych i prosiąt. W 2012 roku za 1 sztukę tych zwierząt płacono odpowiednio: 2867, 1931 i 173,57 zł, kolejno o 10,0, 11,3 i 43,3% drożej niż w 2011 roku⁶.

Należy dodać, że w 2012 roku średnioroczne ceny detaliczne większości środków do produkcji rolniczej kształtowały się na wysokim poziomie. Ponadto, były one na ogół wyższe niż w 2011 roku. Największy wzrost ceny (o 10,4%) wystąpił w przypadku paliw, olejów i smarów technicznych, łącznie z węglem. W następnej kolejności, pod tym względem uplasowały się zarówno nawozy azotowe, jak i fosforowe (ich średnioroczne ceny wzrosły o 9,5%), a następnie – zwierzęta hodowlane i ptactwo (wzrost o 8,6%) oraz pasze (o 7,6%). W najmniejszym stopniu wzrosły ceny materiałów budowlanych (o 2,4%) oraz usług weterynaryjnych (o 2,3%). Odnosząc się do nasion siewnych, drzewek, sadzonek itp., należy wspomnieć, że średnioroczna cena detaliczna tej grupy środków produkcji była niższa w porównaniu z 2011 rokiem o 3,1%⁷.

⁵ *Rolnictwo w 2012 r.*, GUS, Warszawa 2013; *Biuletyn statystyczny*, nr 9, GUS, Warszawa 2013; niepublikowane dane GUS.

⁶ *Rolnictwo w 2012 r.*, GUS, Warszawa 2013; *Biuletyn statystyczny*, nr 9, GUS, Warszawa 2013.

⁷ *Rolnictwo w 2012 r.*, GUS, Warszawa 2013.

Rozpatrując natomiast sytuację rolnictwa w **2013 roku**, stwierdzono między innymi, że na wielkość produkcji roślinnej wpływ miały następujące czynniki⁸:

- ◆ sprzyjająca wegetacji ozimin aura – obserwowana jesienią 2012 roku, co miało wpływ na prawidłowe rozwinięcie się rzepaku i zbóż ozimych przed rozpoczęciem sezonu zimowego, a w rezultacie na stosunkowo dobre przezimowanie tych roślin,
- ◆ przedłużająca się zima, która powodowała opóźnienie wiosennych prac polowych, w tym siewów roślin jarych, przyczyniła się też do późniejszego ruszenia wegetacji roślin ozimych i roślin na trwałych użytkach zielonych, miała też związek ze wzrostem arealu kukurydzy na ziarno,
- ◆ większe niż we wcześniejszych latach, powierzchnie zajęte pod uprawę zbóż ozimych o wyższym potencjale plonotwórczym,
- ◆ intensywne deszcze na przełomie wiosny i lata, które w niektórych rejonach powodowały podtopienia i zalania pól, szczególnie niekorzystne dla sadzeniaków ziemniaków, opady deszczu powodowały też wyptukiwanie, w efekcie ograniczone działanie nawozów i środków ochrony roślin, a to sprzyjało porażeniu chorobami grzybowymi,
- ◆ lokalnie występujące ekstremalne zjawiska pogodowe, przyczyniające się do strat w uprawach ogrodniczych i rolnych, w tym na trwałych użytkach rolnych,
- ◆ korzystne warunki pogodowe podczas zbioru zbóż i rzepaku,
- ◆ niedostatek opadów w końcu lipca i w sierpniu, który ograniczał wzrost bulw ziemniaków i korzeni innych roślin okopowych,
- ◆ dość dobre uwilgotnienie gleby w końcu sierpnia i we wrześniu, co przyczyniło się do poprawy stanu trwałych użytków rolnych oraz plantacji roślin okopowych.

Z przedwynikowego szacunku GUS wynika, że w roku 2013 powierzchnia uprawy zbóż ogółem wynosiła około 7,5 mln ha i była mniejsza niż w 2012 roku o 3,2%, w tym powierzchnia zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi wynosiła ponad 6,7 mln ha i zmniejszyła się o 4,6%. Biorąc pod uwagę poszczególne gatunki zbóż oszacowano, że zmniejszyła się powierzchnia uprawy jęczmienia, owsa oraz mieszanek zbożowych, odpowiednio o około 30, 16 i 21%, a zwiększył się areal pszenicy, żyta i pszenżyta, kolejno o około 3, 11 i 19%. Ocenia się również, że w 2013 roku wzrósł (o 28,1%) areal zajęty pod rzepak i rzepik, wynosił on niecałe 923 tys. ha wobec 720 tys. ha w 2012 roku. Mniejsza była natomiast (o 24,8%) powierzchnia uprawy ziemniaków, wynosiła około 270 tys. ha wobec 359 tys. ha w roku poprzednim. Redukcji uległ też obszar zajęty pod uprawę buraków cukrowych (o 8,4%), który w 2013 roku obejmował około 194 tys. ha, a w 2012 roku wynosił około 212 tys. ha⁹.

⁸ *Przedwynikowy szacunek głównych ziemiopłodów rolnych i ogrodniczych w 2013 r.*, GUS, Warszawa 2013.

⁹ *Rolnictwo w 2012 r.*, GUS, Warszawa 2013; *Przedwynikowy szacunek głównych ziemiopłodów rolnych i ogrodniczych w 2013 r.*, GUS, Warszawa 2013.

Ocenia się, że w 2013 roku spośród zbóż ozimych, średni plon pszenicy wynosił 45,2 dt/ha, żyta – 28,4 dt/ha, jęczmienia i pszenżyta – odpowiednio 40,6 i 36,8 dt/ha, a mieszanek zbożowych – 33,0 dt/ha. Natomiast spośród zbóż jarych, plon pszenicy i jęczmienia wynosił odpowiednio 34,4 i 34,0 dt/ha, owsa i pszenżyta kolejno – 27,5 i 30,9 dt/ha, zaś mieszanek zbożowych – 29,5 dt/ha. Plony kukurydzy na ziarno oraz rzepaku i rzepiku wynosiły kolejno 63,7 i 27,7 dt/ha, a plony ziemniaków i buraków cukrowych odpowiednio – 214 i 529 dt/ha¹⁰.

Z zebranych informacji wynika, że¹¹, w 2013 roku, w odniesieniu do 2012 roku, nastąpił m.in.:

- ◆ spadek zbiorów zbóż ogółem o 1,4%, w tym zbiorów zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi o 1,3%,
- ◆ spadek zbiorów zbóż jarych łącznie z jarymi mieszankami zbożowymi, w tym pszenicy o 65,6%, jęczmienia o 42,9%, owsa o 18,7%, a pszenżyta i mieszanek zbożowych odpowiednio o 28,8 i 29,9%,
- ◆ wzrost zbiorów zbóż ozimych łącznie z ozimymi mieszankami zbożowymi, w tym pszenicy o 42,3%, żyta o 13,9%, jęczmienia o 48,1%, a pszenżyta i mieszanek zbożowych odpowiednio o 38,1 i 76,5%,
- ◆ spadek zbiorów kukurydzy uprawianej na ziarno o 2,3%,
- ◆ spadek zbiorów bulw ziemniaków (ogółem) oraz korzeni buraków cukrowych, odpowiednio o 34,3 i 16,8%,
- ◆ wzrost zbiorów rzepaku i rzepiku o 36,8%,
- ◆ spadek cen skupu ziarna głównych gatunków zbóż, zwłaszcza pszenicy i żyta, (średnio w okresie I-X 2013 roku – w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego – pszenica potaniała o 8,4%, a żyto – o 26,7%, natomiast w odniesieniu do całego 2012 roku – odpowiednio o 9,9 i 25,3%),
- ◆ spadek cen skupu nasion rzepaku, (średnio w miesiącach VII-X 2013 roku, w odniesieniu do średniej z miesięcy VII-XII 2012 roku – o 27,6%),
- ◆ wzrost cen skupu ziemniaków (średnio w okresie I-X 2013 roku, w relacji do analogicznego okresu 2012 roku – o 36,3%, a w odniesieniu do całego 2012 roku – o 38,3%),
- ◆ wzrost minimalnej ceny skupu buraków cukrowych w przeliczeniu na PLN (o 2,5%).

Biorąc pod uwagę pogłowie bydła stwierdzono, że w czerwcu 2013 roku wynosiło ono w Polsce 5860,8 tys. sztuk i było wyższe o 1,5% niż rok wcześniej, przy czym liczba krów wynosiła 2526,4 tys. sztuk i zmniejszyła się o 2,0%, a pogłowie bydła pozostałego stanowiło

¹⁰ *Przedwiniokowy szacunek głównych ziemioplodów rolnych i ogrodnicych w 2013 r.*, GUS, Warszawa 2013.

¹¹ Informacje od ekspertów z Zakładu Badań Rynkowych IERiGŻ-PIB w Warszawie, z Krajowego Związku Plantatorów Buraka Cukrowego oraz z Głównego Urzędu Statystycznego; publikacje: *Rolnictwo w 2012 r.*, GUS, Warszawa 2013; *Przedwiniokowy szacunek głównych ziemioplodów rolnych i ogrodnicych w 2013 r.*, GUS, Warszawa 2013, *Biuletyn statystyczny*, nr 10, GUS, Warszawa 2013.

3334,4 tys. sztuk i wzrosło o 4,2%. Rozpatrując zaś liczbę utrzymywanych w kraju owiec ustalono, że w czerwcu 2013 roku kształtowała się ona na poziomie 249,5 tys. sztuk i zmniejszyła się w odniesieniu do analogicznego miesiąca roku poprzedniego o 6,5%, przy czym pogłowie maciorek wynosiło 135,4 tys. sztuk i zmniejszyło się o 14,1%¹². Analizując natomiast liczebność trzody chlewnej stwierdzono, że w końcu lipca 2013 roku kształtowała się ona na poziomie 11129,4 tys. sztuk i była mniejsza niż rok wcześniej o 3,9%. Pogłowie loch wynosiło 995,2 tys. sztuk, a trzody chlewnej pozostałej – 10134,2 tys. sztuk. Liczebność obu tych grup zwierząt zmniejszyła się w odniesieniu do lipca 2012 roku, pierwsza o 8,0%, a druga o 3,5%¹³.

W 2013 roku na wielkość produkcji zwierzęcej wpływ miały m.in. następujące czynniki¹⁴:

- ◆ nieduży wzrost pogłowia bydła oraz spadek pogłowia owiec (wg stanu w czerwcu 2013 roku), jak też spadek pogłowia trzody chlewnej (wg stanu w lipcu 2013 roku) wobec analogicznych okresów 2012 roku,
- ◆ zwiększenie w okresie I-X 2013 roku, w porównaniu z okresem I-X 2012 roku, wielkości skupu (w wadze żywej) żywca rzeźnego bydła i drobiu, odpowiednio o 8,0 i 7,2% oraz spadek wielkości skupu żywca rzeźnego trzody chlewnej – o niespełna 1%,
- ◆ niewielkie zmniejszenie w okresie I-X 2013 roku – w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego – wielkości skupu mleka – o 0,3%,
- ◆ wyraźny wzrost w okresie I-X 2013 roku – w stosunku do I-X 2012 roku – cen skupu mleka – o 9,3% (a w stosunku do całego 2012 roku – o 8,3%), średnio w okresie I-X 2013 roku średnia cena skupu 1 litra mleka wynosiła 1,30 zł,
- ◆ niewielki wzrost cen skupu żywca rzeźnego wieprzowego i drobiowego (w okresie I-X 2013 roku, w odniesieniu do I-X 2012 roku, kolejno o 2,8 i 1,7% (a w odniesieniu do całego 2012 roku: odpowiednio o 2,0 i 2,6%), średnio w miesiącach I-X 2013 roku cena skupu 1 kg żywca wieprzowego oraz 1 kg żywca drobiowego wynosiła odpowiednio 5,51 i 4,29 zł,
- ◆ spadek cen skupu żywca rzeźnego wołowego bez cielęcego (w okresie I-X 2013 roku, w porównaniu z okresem I-X 2012 roku – o 2,3%; a w porównaniu z całym 2012 rokiem – o 2,2%), średnio w miesiącach I-X 2013 roku cena 1 kg żywca wołowego (bez cieląt) wynosiła 6,25 zł,
- ◆ zwiększenie w okresie I-X 2013 roku, w porównaniu z analogicznym okresem 2012 roku, cen targowiskowych krów dojnych i jałówek 1-rocznych odpowiednio o 5,3 i 1,6% oraz spadek targowiskowej ceny prosięcia przeznaczonego na chów – o 1,7%; w okresie I-X 2013 roku średnia cena targowiskowa krów dojnych i jałówek wynosiła odpowiednio: 3024 i 1940 zł/szt., a prosięcia – 169,29 zł/szt.

¹² *Pogłowie bydła i owiec według stanu w czerwcu 2013 r.*, GUS, Warszawa 2013.

¹³ *Pogłowie trzody chlewnej według stanu w końcu lipca 2013 roku*, GUS, Warszawa 2013.

¹⁴ *Pogłowie bydła i owiec według stanu w czerwcu 2013 r.*, GUS, Warszawa 2013; *Pogłowie trzody chlewnej według stanu w końcu lipca 2013 roku*, GUS, Warszawa 2013; *Biuletyn statystyczny*, nr 10, GUS, Warszawa 2013.

Tabela 1

**Wskaźniki zmian cen towarów, tj. składników kosztów bezpośrednich
produkcji roślinnej w latach 2012-2013^a**

lp.	Wyszczególnienie	Jednostka miary	Cena		Wskaźniki zmian cen I-VII 2013 / 2012
			2012	I-VII 2013	
1	2	3	5	6	8
	MATERIAŁ SIEWNY				
1	Pszenica ozima	100 kg	202,48	220,07	1,087
2	Pszenica jara	100 kg	209,63	211,14	1,007
3	Żyto ozime	100 kg	198,73	205,84	1,036
4	Jęczmień jary	100 kg	199,98	200,69	1,004
5	Pszenżyto	100 kg	207,49	225,80	1,088
6	Mieszanki zbożowe	100 kg	196,69	192,67	0,980
7	Owies	100 kg	193,39	184,65	0,955
8	Zboża podstawowe z mieszankami zboż. średnio				1,022
9	Gryka	100 kg	434,52	416,09	0,958
10	Rzepak	100 kg	3 877,81	4 224,05	1,089
11	Kukurydza	1 porcja	167,91	176,47	1,051
12	Ziemniaki jadalne	100 kg	120,51	141,36	1,173
13	Buraki cukrowe*	1 jed. siew.	539,87	567,00	1,050
14	Buraki pastewne	100 kg	2 267,78	1 079,37	0,476
15	Trawy	100 kg	14,00	14,91	1,065
16	Koniczyna czerwona	100 kg	1 719,70	1 944,00	1,130
17	Seradela	100 kg	1 107,00	1 079,37	0,975
18	Łubin pastewny wąskolistny	100 kg	312,85	320,34	1,024
	NAWOZY MINERALNE				
19	Mocznik 46% N	100 kg	175,04	180,68	1,032
20	Saletrzak 28% N	100 kg	134,64	132,92	0,987
21	Saletra Amonowa 33-34% N	100kg	146,92	150,24	1,023
22	<i>Średnio nawozy azotowe</i>				<i>1,014</i>
23	Superfosfat granulowany wzbogacony potrójny 40-46% P ₂ O ₅	100kg	189,88	190,24	1,002
24	Superfosfat granulowany 20% P ₂ O ₅	100 kg	103,32	106,08	1,027
25	<i>Średnio nawozy fosforowe</i>				<i>1,014</i>
26	Sól potasowa 57-60% K ₂ O	100 kg	201,84	195,80	0,970

27	Polifoska 8% N, 24% P ₂ O ₅ , 24% K ₂ O	100 kg	222,64	225,80	1,014
28	Fosforan amonu 18% N, 46% P ₂ O ₅	100 kg	242,88	241,68	0,995
29	Polimag granulowany	100 kg	210,04	224,04	1,067
30	<i>Średnio wieloskładnikowe</i>				<i>1,025</i>
31	Nawóz węglanowy, wapniowo-magnezowy 45-53% CaO	100 kg	48,48	198,20	4,088
32	Nawóz wapniowy, tlenkowy 60% CaO	100 kg	76,37	84,24	1,103
33	<i>Średnio nawozy wapniowe</i>				<i>2,596</i>
NAWOZY ORGANICZNE					
34	Obornik	100 kg	30,03	27,29	0,909
35	ŚRODKI OCHRONY ROŚLIN, średnio				1,022
UBEZPIECZENIE PRODUKCJI ROŚLINNEJ^b					
36	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 dt tytoniu	PLN	8,31	8,25	0,993
37	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 dt pszenicy	PLN	2,58	2,43	0,942
38	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 dt rzepaku	PLN	3,90	3,88	0,995
39	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 dt buraków cukrowych	PLN	3,01	3,09	1,027
Składniki kosztów, które mogą oddziaływać na poziom kosztów specjalistycznych produkcji roślinnej					
40	Energia elektryczna	100 kWh	34,79	34,63	0,995
41	Koks opałowy, orzech II	1 t	1 321,43	1 244,54	0,942
42	Węgiel kamienny, klasa I, kostka	1 t	840,46	829,21	0,987
43	Benzyna bezołowiowa 95-oktanowa,	1 l	5,73	5,74	1,002
44	Benzyna bezołowiowa 98-oktanowa	1 l	5,92	5,51	0,931
45	Olej napędowy	1 l	5,76	5,51	0,957
46	Olej opałowy	1 l	4,14	3,92	0,947
47	Wynajem powierzchni w obcych budynkach	m ²	20,21	20,32	1,005
48	Opłaty targowiskowe związane ze sprzedażą ziemniaków	1 dzień	13,00	13,12	1,009

* Szacowana średnia cena detaliczna (wg średnich cen z wybranych cukrowni).

^a Według niepublikowanych danych GUS.

^b Ubezpieczenie od gradu, przymrozków, powodzi lub huraganu.

Tabela 2

**Wskaźniki zmian cen towarów, tj. składników kosztów bezpośrednich
produkcji zwierzęcej w latach 2012-2013^a**

Lp.	Wyszczególnienie	Jednostka miary	Cena		Wskaźniki zmian cen I-VII 2013 / 2012
			2012	I-VII 2013	
1	2	3	5	6	8
KOSZT ZWIERZĄT ZAKUPYWANYCH W CELU WYMIANY STADA					
1	Prosięta*	1 szt.	173,57	167,75	0,966
2	Krowy mleczne*	1 szt.	2 867,00	1 927,00	0,672
3	Jałówki 1-roczone*	1 szt.	1 931,00	2 999,00	1,553
4	Pisklęta mięsne	1 szt.	2,13	2,21	1,038
5	Pisklęta ogólnego użytku	1 szt.	2,15	2,33	1,084
PASZE TOWAROWE					
6	Koncentrat dla tuczników	100 kg	251,15	274,82	1,094
7	Koncentrat dla warchlaków	100 kg	276,42	300,80	1,088
8	Koncentrat dla loch	100 kg	251,39	273,39	1,088
9	Koncentrat dla krów mlecznych	100 kg	219,93	238,96	1,087
10	Mieszanka dla loch niskoprośnych	100 kg	166,04	180,02	1,084
11	Mieszanka dla loch wysokoprośnych i karmiących	100 kg	172,49	184,42	1,069
12	Mieszanka dla prosiąt	100 kg	233,38	245,32	1,051
13	Mieszanka dla tuczników	100 kg	143,55	155,11	1,081
14	Mieszanka dla krów wysokomlecznych	100 kg	154,25	158,35	1,027
15	Mieszanka dla bydła dorosłego	100 kg	163,43	173,66	1,063
16	Mieszanka dla cieląt i jagniąt C-J	100 kg	171,51	179,51	1,047
17	Mieszanka dla kur niosek	100 kg	167,11	177,18	1,060
18	Mieszanka dla kurcząt hodowlanych	100 kg	181,53	187,46	1,033
19	Mieszanka dla kurcząt rzeźnych	100 kg	192,34	198,89	1,034
20	Ziarna i śruty zbożowe	100 kg	84,56	86,56	1,024
21	Otręby (pszenne + żytnie)	100 kg	75,44	78,52	1,041
22	Wysłodki Suche	100 kg	85,90	95,45	1,111
23	Inne Treściwe	100 kg	139,28	146,73	1,053
24	Dodatki mineralne (uniwersalne)	100 kg	392,45	416,23	1,061
25	Mleko Pełne Własne	1 litr	2,06	2,12	1,029
26	Mleko Chude	1 litr			1,029

27	Preparat mlekozastępczy dla cieląt	100 kg	554,87	570,58	1,028
28	Ziemniaki pastewne*	100 kg	28,01	32,71	1,168
29	Siano*	100 kg	38,15	39,53	1,036
30	Słoma*	100 kg	30,03	27,29	0,909
	PASZE NIETOWAROWE OBCE				
31	Okopowe pastewne (buraki pastewne)*	100 kg	31,81	41,11	1,292
32	Zielonki*	100 kg	38,15	39,53	1,036
33	Kiszonki*	100 kg	10,26	11,40	1,111
34	Wystódki świeże	100 kg	10,26	11,40	1,111
35	Liście buraczane	100 kg			1,111
	UBEZPIECZENIE PRODUKCJI ZWIERZĘCEJ^b				
36	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 sztuki bydła	PLN	6,62	6,54	0,988
37	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 tucznika				0,986
38	Roczna stopa % ubezpieczenia 1 konia	PLN	8,98	8,84	0,984
39	Usługi weterynaryjne - wg wskaźnika GUS	PLN			1,023
40	Opłata za podkucie 1 kopyta konia	PLN	55,00	65,00	1,023
41	Badanie kliniczne krwi	PLN	31,10	32,06	1,031
42	Krycie krów	PLN	59,75	61,65	1,032

Składniki kosztów, które mogą oddziaływać na poziom kosztów specjalistycznych produkcji zwierzęcej

43	Energia elektryczna	100 kWh	34,79	34,63	0,995
44	Koks opałowy, orzech II	1 t	1 321,43	1 244,54	0,942
45	Węgiel kamienny, klasa I, kostka	1 t	840,46	829,21	0,987
46	Benzyna bezołowiowa 95-oktanowa,	1 l	5,73	5,74	1,002
47	Benzyna bezołowiowa 98-oktanowa	1 l	5,92	5,51	0,931
48	Olej napędowy	1 l	5,76	5,51	0,957
49	Olej opałowy	1 l	4,14	3,92	0,947
50	Wynajem powierzchni w obcych budynkach	m ²	20,21	20,32	1,005
51	Opłaty targowiskowe związane ze sprzedażą zwierząt	1 dzień	13,00	13,12	1,009

* Średnia cena w obrocie targowiskowym.

^a Według niepublikowanych danych GUS.

^b Ubezpieczenie od padnięcia lub dobiecia z konieczności.

Tabela 3**Wskaźniki zmian cen wybranych produktów rolnych w latach 2012-2013**

Lp.	Wyszczególnienie	Jednostka miary	Cena		Wskaźniki zmian cen IX 2013 / 2012
			2012	IX 2013	
1	2	3	5	6	8
1	Pszenica ^a	1 dt	89,34	80,54	0,901
2	Żyto ^a	1 dt	74,23	55,43	0,747
3	Jęczmień ^b	1 dt	88,18	88,46	1,003
4	Owies ^b	1 dt	74,56	70,90	0,951
5	Rzepak ^c	1 dt	195,90	141,90	0,724
6	Ziemniaki ^a	1 dt	33,98	47,01	1,383
7	Buraki cukrowe ^c	1 dt	10,87	11,14	1,025
8	Mleko ^a	1 litr	1,20	1,30	1,083
9	Żywiec wołowy ^a	1 kg	6,39	6,25	0,978
10	Żywiec wieprzowy ^a	1 kg	5,40	5,51	1,020
11	Żywiec drobiowy ^a	1 kg	4,18	4,29	1,026

^a Ceny w skupie, średnioroczna z 2012 r. oraz średnia w okresie IX 2013 r.; wg danych GUS.

^b Ceny w obrocie targowiskowym, średnioroczna z 2012 r. oraz średnia w okresie IX 2013 r.; wg danych GUS.

^c W przypadku rzepaku - średnia cena skupu wg GUS, w 2012 roku - w okresie VII-XII, a w 2013 roku - w okresie VII-X; w przypadku buraków cukrowych - w latach 2012-2013 minimalna cena skupu w przeliczeniu na PLN.

Uwarunkowania poziomu cen produktów rolnych i środków produkcji

Zboża

Zbiory zbóż w sezonie 2013/2014

Prognozy wskazują, że sezon 2013/14 będzie okresem znacznego zwiększenia produkcji zbóż, zarówno w skali świata, jak i Unii Europejskiej. Do końca 2013 roku nie odnotowano poważnych anomalii pogodowych, które mogłyby doprowadzić do dużych strat. W sezonie 2013/14 bilans zbóż na rynku światowym, jak i unijnym ulegnie prawdopodobnie znacznej poprawie. Ocenia się, że wysokie zbiory umożliwią odbudowanie zapasów zbóż, szczególnie zapasów kukurydzy w Stanach Zjednoczonych¹⁵.

Prognozy Amerykańskiego Departamentu Rolnego (USDA) szacują światowe zbiory zbóż na 2 431,2 mln ton, czyli na poziomie prawie o 8% wyższym niż w poprzednim sezonie. Zbiory pszenicy szacowane są na 708,89 mln ton (wzrost o 8,2%), a kukurydzy – na 948 mln ton (wzrost o 9,8%). Także prognozy dla Unii Europejskiej są bardzo dobre. Według francuskiej firmy analitycznej, Strategie Grains, zbiory zbóż w UE osiągną 301,1 mln ton i będą o 8% wyższe niż w poprzednim sezonie. Prognozowany jest wzrost zbiorów prawie wszystkich gatunków zbóż, oprócz pszenicy durum (spadek o 1%). Szacowane zbiory pszenicy miękkiej wyniosą 1 35,5 mln ton (wzrost o 8%), jęczmienia – 59,3 mln ton (wzrost o 8%), a żyta – 9,8 mln ton (wzrost o 11%). Natomiast zbiory kukurydzy ocenia się na 64,9 mln ton (wzrost o 13%)¹⁶.

Według GUS, w Polsce zbiory zbóż ogółem w 2013 roku mogą wynosić około 28,1 mln ton. Jak wspomniano we wcześniejszej części tego opracowania, według opinii ekspertów, w 2013 roku – w porównaniu z 2012 rokiem – nastąpiło zmniejszenie zbiorów zbóż ogółem o 1,4%, w tym zbiorów zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi o 1,3%, głównie za sprawą spadku zbioru zbóż jarych. Wzrosły jednak zbiory zbóż ozimych łącznie z ozimymi mieszankami zbożowymi, w tym pszenicy o 42,3%, żyta – o 13,9%, jęczmienia – o 48,1%, a pszenżyta i mieszanek zbożowych odpowiednio o 38,1 i 76,5%¹⁷.

Ceny zbóż w sezonie 2013/2014

Ceny skupu zbóż na rynku światowym, po znaczącym wzroście w drugiej połowie 2012 roku, od początku 2013 roku wykazywały tendencję spadkową, co było efektem optymistycznych prognoz zbiorów zbóż. W ślad za spadkiem cen na rynkach zagranicznych, w lutym i w marcu

¹⁵ *W sezonie 2013/14 pod dostatkiem kukurydzy i innych zbóż paszowych*, <http://ksow.pl/rynki-rolne/news/entry/5026-w-sezonie-201314-pod-dostatkiem-kukurydzy-i-inn.html> [dostęp: grudzień 2013].

¹⁶ *Perspektywy dla unijnego i światowego rynku zbóż w sezonie 2013/14*, <http://ksow.pl/rynki-rolne/rynek-zboz-roslin-oleistych-i-wysokobialkowych.html> [dostęp: grudzień 2013].

¹⁷ *Przedwinykowy szacunek głównych ziemiopłodów rolnych i ogrodniczych w 2013 r.*, GUS, Warszawa 2013.

2013 roku obniżyły się również ceny zbóż w kraju. Według danych GUS, w lutym 2013 roku w krajowym skupie za pszenicę przeciętnie uzyskiwano 1 021 zł/tonę, o 29% więcej niż rok wcześniej. Średnia cena jęczmienia wynosiła wówczas 862 zł/tonę i była o 7% wyższa niż przed rokiem. Cena żyta ukształtowała się na poziomie 760 zł/tonę, o 6% niższym niż rok wcześniej. Średnia cena kukurydzy wyniosła zaś 864 zł/tonę i była o 14% wyższa niż w lutym 2012 roku¹⁸.

W Unii Europejskiej (według danych Komisji Europejskiej) w marcu 2013 roku za pszenicę konsumpcyjną przeciętnie płacono 242 euro/tonę, za kukurydzę 226 euro/tonę, a za jęczmień paszowy 212 euro/tonę. W marcu 2013 roku średnie unijne ceny zbóż były niższe od notowanych miesiąc wcześniej: w przypadku jęczmienia - o 5%, pszenicy - o 2%, a kukurydzy - o 1%. Kontrakty styczniowe na pszenicę (z terminem dostawy na styczeń 2014 roku) zawierane w listopadzie 2013 roku na giełdzie MATIF w Paryżu wynosiły 207,50 euro/tonę. Natomiast na rynku amerykańskim, kontrakty na pszenicę, wygasające w marcu, zawierane na giełdzie w Chicago, wynosiły 243,79 USD/tonę. Ceny kukurydzy na giełdzie MATIF w kontraktach styczniowych wynosiły 176,25 euro/tonę, a w Chicago 167,91 USD/tonę¹⁹.

Rzepak

Zbiory rzepaku w sezonie 2013/2014

Na początku listopada 2013 roku (w dniu 08.11.2013 roku) Ministerstwo Rolnictwa Stanów Zjednoczonych - USDA podało, że w sezonie 2013/2014 globalna produkcja oleistych (w tym soi, słonecznika i rzepaku) może wynieść 499,4 mln ton. Co więcej, światowa produkcja rzepaku może ukształtować się na rekordowym poziomie 67,9 mln ton, głównie dzięki Kanadzie, Ukrainie oraz Unii Europejskiej²⁰.

Biorąc zaś pod uwagę produkcję rzepaku w UE należy dodać że, według prognoz Oil World (za FAPA z dnia 04.10.2013 roku) w 2013 roku produkcja ta była prawdopodobnie wyższa o 6% niż w 2012 roku i wynosiła 20,9 mln ton²¹. Ponadto, w całym sezonie 2013/2014 podaż nasion rzepaku w krajach Unii Europejskiej będzie prawdopodobnie wynosić 23,9 mln ton i zmniejszy się tylko o 0,1% w odniesieniu do poprzedniego roku marketingowego. Złożą się na to wyższe - niż wcześniej szacowano - zbiory, a także spadek importu spoza UE oraz

¹⁸ *Przedwinykowy szacunek głównych ziemiopłodów rolnych i ogrodnicych w 2013 r.*, GUS, Warszawa 2013.

¹⁹ *Nowy szczyt notowań pszenicy w Paryżu*, <http://www.farmer.pl/agroskop/analizy-i-komentarze/nowy-szczyt-notowan-pszenicy-w-paryzu,47876.html> [dostęp: grudzień 2013].

²⁰ *Nadal większa produkcja soi oraz oleistych w sezonie 2013/14*, <http://ksow.pl/rynki-rolne/news/entry/5059-nadal-wieksza-produkcja-soi-oraz-oleistych-w-se.html> [dostęp: grudzień 2013].

²¹ *Rynek rzepaku*, nr 9, Biuro Analiz i Programowania Agencji Rynku Rolnego, ARR, Warszawa 2013.

mniejsze niż w poprzednim sezonie zapasy początkowe. Na początku sezonu 2013/2014 (w pierwszych dniach lipca 2013 roku) poziom tych zapasów był stosunkowo niski, wynosił około 0,8 mln ton, jednak ze względu na spodziewany spadek przerobu, do końca sezonu zapasy te mogą wzrosnąć do poziomu 1,1 mln ton²².

W Polsce w 2013 roku, jak wcześniej wspomniano, według szacunku GUS, powierzchnia uprawy rzepaku i rzepiku wynosiła prawie 923 tys. ha i wzrosła o 28,1% w odniesieniu do 2012 roku. Natomiast średnie plony tych roślin ukształtowały się na poziomie 27,7 dt/ha wobec 25,9 dt/ha rok wcześniej, wzrosły zatem o 6,9%. W efekcie zbiory oceniane są na 2 552,9 tys. ton, tj. na poziomie o 36,8% wyższym niż rok wcześniej²³. Wzrost w 2013 roku wielkości produkcji rzepaku w porównaniu z rokiem poprzednim, w dużym stopniu wynikał z sytuacji występującej na rynku rzepaku w 2012 roku, a mianowicie – z wysokich cen skupu jego nasion, będących głównie skutkiem znacznego popytu na olej rzepakowy ze strony producentów biodiesla²⁴.

Ceny rzepaku w sezonie 2013/2014

Według danych GUS, w sierpniu 2013 roku średnia cena skupu rzepaku wynosiła w Polsce 140,10 zł/dt i była o 27,9% niższa w porównaniu z sierpniem 2012 roku. Eksperti z IERiGŻ-PIB, na podstawie danych GUS, obliczyli natomiast, że średnia cena skupu rzepaku w okresie lipiec-wrzesień 2013 roku wynosiła 140,94 zł/dt, w okresie lipiec-październik – 141,90 zł/dt²⁵. Ponadto, zgodnie z danymi Zintegrowanego Systemu Rolniczej Informacji Rynkowej MRiRW, średnia krajowa cena zakupu netto²⁶ nasion rzepaku w polskich zakładach tłuszczowych w dniach 23-29.09.2013 roku wynosiła 155,80 zł/dt, tj. o 23% mniej niż w analogicznym okresie roku poprzedniego²⁷. Z danych ww. Systemu wynika również, że w dniu 24.11.2013 roku wynosiła ona 154,30 zł/dt i była o 22,3% niższa niż rok wcześniej²⁸.

Warto też dodać, że w dniu 26.09.2013 roku, na giełdzie MATIF w Paryżu odnotowano obniżkę cen rzepaku (z terminem dostawy na listopad 2013 roku), ceny te wyniosły średnio 36,43 EUR/dt (tj. 153,90 zł/dt) i były niższe o 5% niż przed miesiącem oraz o 24% niż rok wcześniej. Spadek giełdowych cen nasion rzepaku był efektem wyższych

²² *Perspektywy dla rynku rzepaku w UE*, <http://ksow.pl/rynki-rolne/news/entry/4603-perspektywy-dla-rynku-rzepaku-w-ue.html> [dostęp: grudzień 2013].

²³ *Przedwiniowy szacunek głównych ziemioplodów rolnych i ogrodniczych w 2013 r.*, GUS, Warszawa 2013.

²⁴ *Rynek rzepaku*, nr 9, Biuro Analiz i Programowania Agencji Rynku Rolnego, ARR, Warszawa 2013.

²⁵ Informacje od ekspertów z Zakładu Badań Rynkowych IERiGŻ-PIB w Warszawie.

²⁶ Cena wyliczana jako średnia ważona cena rzepaku zakupionego w ramach zawartych kontraktów i poza nimi.

²⁷ *Rynek rzepaku*, nr 9, Biuro Analiz i Programowania Agencji Rynku Rolnego, ARR, Warszawa 2013.

²⁸ *Rynek roślin oleistych*, nr 47, Zintegrowany System Rolniczej Informacji Rynkowej, MRiRW, Warszawa 2013.

zbiorów tej rośliny w Unii Europejskiej oraz obniżki cen kontraktów na soję na giełdzie w Chicago, nie bez znaczenia jest też ograniczenie zapotrzebowania na olej rzepakowy ze strony unijnego przemysłu paliwowego²⁹.

Mleko

W II połowie 2013 roku wzrosła produkcja mleka w krajach należących do największych eksporterów tego surowca. W lipcu 2013 roku największe zmiany odnotowano w Brazylii, gdzie produkcja ta wzrosła o prawie 4% w odniesieniu do analogicznego miesiąca 2012 roku. W Argentynie, w tym samym okresie produkcja mleka była niższa o 0,3% w relacji rocznej, jednak szacunki na sierpień 2013 roku wskazują na wzrost o 6%. W Nowej Zelandii, w lipcu 2013 roku odnotowano wzrost produkcji mleka o 7%, natomiast w Australii – spadek o 3,5%. W Stanach Zjednoczonych odnotowano wzrost prawie o 3% w stosunku rocznym. Prognozy USDA wskazują, że w całym 2013 roku w Stanach Zjednoczonych produkcja mleka będzie o 1% większa niż rok wcześniej³⁰.

Według szacunków Komisji Europejskiej średnie ceny skupu mleka w II połowie 2013 roku rosną bardzo dynamicznie i we wrześniu średnia ważona cena skupu w UE była wyższa o niemal 20% niż w analogicznym miesiącu roku poprzedniego. W odniesieniu do poprzedniego miesiąca, tzn. sierpnia, był to wzrost o 4,3%. We wrześniu 2013 roku za mleko w UE rolnicy otrzymywali średnio 38,46 euro/100 kg. Zwyżki cen skupu mleka stymulowane są głównie poprzez korzystną koniunkturę na światowym rynku mleka, która przekłada się na zwiększone możliwości eksportu przetworów mleczarskich i nasilającą się konkurencję o surowiec. Biorąc pod uwagę sytuację rynkową występującą pod koniec 2013 roku oraz czas, po jakim ceny skupu mleka reagują na zmiany na rynku ocenia się, że ich wzrostowy trend utrzyma się przynajmniej do końca 2013 roku, a ewentualnych obniżek można spodziewać się w 2014 roku³¹.

Z szacunków przeprowadzonych przez GUS wynika, że w Polsce we wrześniu 2013 roku zakłady mleczarskie skupiły 798,8 mln litrów mleka, tj. o 5,1% mniej niż miesiąc wcześniej, tzn. w sierpniu 2013 roku (841,8 mln litrów). Jednak w całym trzecim kwartale 2013 roku dostawy mleka były o 1,7% większe niż przed rokiem i wyniosły około 2,51 mld litrów. W ciągu dziewięciu miesięcy 2013 roku mleczarnie skupiły ponad 7,26 mld litrów mleka tj.

²⁹ *Rynek rzepaku*, nr 9, Biuro Analiz i Programowania Agencji Rynku Rolnego, ARR, Warszawa 2013; *Sytuacja na rynku rzepaku*, <http://www.minrol.gov.pl/pol/layout/set/print/content/view/full/42066> [dostęp: grudzień 2013].

³⁰ *BGŻ: Światowa produkcja mleka*, <http://www.forum-mleczarskie.org/aktualnosci/9885-bgz-swiatowa-produkcja-mleka> [dostęp: grudzień 2013].

³¹ *W II półroczu 2013 r. rosną ceny skupu mleka w UE*, <http://ksow.pl/rynki-rolne/news/entry/5082-w-ii-polroczu-2013-r-rodna-ceny-skupu-mleka.html> [dostęp: grudzień 2013].

o 0,6% mniej niż w takim samym okresie 2012 roku. Od początku 2013 roku krajowe ceny skupu mleka (bez VAT), w poszczególnych miesiącach nieznacznie wzrastały: od 123,48 zł/hl w styczniu do 138,34 zł/hl we wrześniu i 143,02 zł/hl w październiku³².

Żywiec wieprzowy

W Polsce od kilku lat obserwowana jest niekorzystna sytuacja, co do stanu pogłowia trzody chlewnej – pogłowie to stale się zmniejsza. Należy jednak dodać, że ta tendencja słabnie. Według danych GUS, na koniec marca 2013 roku pogłowie trzody chlewnej ogółem wykazało spadek o 4,8% w skali roku; natomiast – jak wcześniej wspomniano – pod koniec lipca 2013 roku, w porównaniu z tym samym okresem 2012 roku, było niższe o 3,9%. W lipcu 2013 roku odnotowano zmniejszenie liczebności zwierząt we wszystkich grupach hodowlanych trzody chlewnej, a najwyższy spadek wystąpił w pogłowie prosiąt, zmniejszyło się ono o 9,1%.³³ Ocenia się, że mniejsza liczebność macior prośnych – o 6,1%, może spowodować dalszy ubytek w liczebności prosiąt pod koniec 2013 roku. Odnotowany w kilku ostatnich latach spadek chowu trzody chlewnej jest efektem wysokich cen zbóż oraz pasz przemysłowych, a w rezultacie niskiej opłacalności produkcji wieprzowego żywca rzeźnego. Jednak według szacunków ekspertów, w roku gospodarczym 2013/2014 może wystąpić przewaga podaży nad popytem na zboża, co w konsekwencji powinno wpłynąć na obniżenie cen zbóż na rynku paszowym. Ocenia się, że w takich warunkach tendencja spadkowa pogłowia trzody chlewnej zostanie wyhamowana, dzięki czemu 2013 rok zakończy się w Polsce tylko niewielkim spadkiem liczebności świń (o 1%). Krajowi producenci prosiąt nadal nie mogą konkurować z dostawcami z rynków zagranicznych. Liderami wśród dostawców prosiąt są producenci z krajów, w których nadal istnieje duży potencjał wzrostowy, głównie z Danii, ale też z Niemiec i Holandii. Według najnowszych szacunków ekspertów rynku duńskiego, w kraju tym w ciągu następnej dekady spodziewany jest wzrost produkcji prosiąt aż o 20%, przede wszystkim dzięki zwiększonej produktywności loch i mniejszej śmiertelności prosiąt³⁴.

Ocenia się, że produkcja trzody chlewnej w 2013 roku była na ogół nieopłacalna, chociaż na rynku paszowym obserwowane były optymistyczne sygnały, głównie dzięki znacznemu spadkowi cen zbóż podstawowych w skupie i na targowiskach. W Polsce, we

³² *Aktualna sytuacja w produkcji mleka*, http://www.wodr.poznan.pl/index.php?option=com_k2&view=item&id=3333:aktualna-sytuacja-w-produkcji-mleka&Itemid=80 [dostęp: grudzień 2013]; *Biuletyn statystyczny*, nr 10, GUS, Warszawa 2013.

³³ *Pogłowie trzody chlewnej według stanu na koniec lipca 2013 roku*, GUS, Warszawa 2013.

³⁴ *Rynek mięsa i drobiu*. Wiadomości nr 47, Zespół Monitoringu Zagranicznych Rynków Rolnych. FAPA, Warszawa, listopad 2013.

wrześniu 2013 roku przeciętna cena skupu żyta była niższa niż w roku poprzednim o 32%, a jęczmienia – o 13%. Podobna sytuacja dotyczyła targowiskowych cen tych zbóż, ceny te były niższe odpowiednio o 16% i 8%. W tym czasie (według notowań z września 2013 roku) przeciętna cena trzody chlewnej wynosiła 5,96 zł/kg i była o 0,5% wyższa niż rok wcześniej³⁵. Jednak w listopadzie 2013 roku, według najnowszych analiz rynku, odnotowano spadek cen żywca do poziomu 5,33 zł/kg³⁶. Pomimo znacznego, wciąż utrzymującego się spadku cen zbóż paszowych, opłacalność produkcji trzody chlewnej prawdopodobnie nie ulegnie znacznej poprawie, gdyż relacja cen zbóż paszowych do cen żywca wieprzowego nadal będzie niekorzystna i daleka od wartości progowych, zapewniających opłacalność chowu świń³⁷.

Według danych o handlu zagranicznym, obliczono że w I połowie 2013 roku Polska wyeksportowała ok. 46 tys. sztuk żywca wieprzowego, tj. o 26 tys. sztuk mniej niż w I półroczu 2012 roku³⁸. Spadek eksportu spowodowany był głównie mniejszym eksportem na Węgry i Litwę oraz do Rosji. W II połowie 2013 roku można się spodziewać dalszego zmniejszenia eksportu, w efekcie sprzedaż trzody może być mniejsza niż przed rokiem. Jest to m.in. wynikiem stosowania wysokich ceł i utrzymania ochrony własnego rynku przez Rosję. Natomiast import żywca wieprzowego w I połowie 2013 roku był większy o 41%, w porównaniu z analogicznym okresem 2012 roku. Importowane zwierzęta pochodziły głównie z Danii, Holandii, Niemiec i Litwy. Należy zauważyć, że rosnący poziom zakupu prosiąt duńskich czy holenderskich spowodowany jest ich lepszą jakością, także większą wagą (około 30 kg) w porównaniu do prosiąt krajowych (ważących przeciętnie 25 kg). Biorąc więc pod uwagę ceny prosiąt w przeliczeniu na 1 kg okazuje się, że zagraniczne prosięta często są korzystniejszym zakupem³⁹.

Żywiec wołowy

Jak wcześniej napisano, według danych GUS, w czerwcu 2013 roku pogłowie bydła w Polsce wynosiło prawie 5 861 tys. sztuk i było o 1,5% większe niż rok wcześniej, tj. w czerwcu 2012 roku. Należy jednak zaznaczyć, że nastąpił spadek (o 2%) pogłowia krów, jednak został on zrekompensowany wzrostem (o 4,2%) pogłowia bydła pozostałego⁴⁰. Produkcja żywca wołowego wykazała niestety spadek. W I półroczu 2013 roku wynosiła ona w Polsce 331 tys.

³⁵ *Rynek mięsa. Stan i perspektywy*, nr 45, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2013.

³⁶ *Rynek trzody chlewnej w coraz gorszej sytuacji*, http://www.agronews.com.pl/pl/0,12,15663,rynek_trzody_chlewnej_w_coraz_gorszej_sytuacji.html [dostęp: grudzień 2013].

³⁷ *Rynek mięsa. Stan i perspektywy*, nr 45, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2013.

³⁸ Jak wyżej.

³⁹ Jak wyżej.

⁴⁰ *Pogłowie bydła i owiec według stanu w czerwcu 2013 r.*, GUS, Warszawa 2013.

ton, tj. o 4,1% mniej niż w 2012 roku. Podobna sytuacja, co do produkcji żywca wołowego, występuje w całej Unii Europejskiej oraz w Stanach Zjednoczonych. Komisja Europejska ocenia, że w 2013 roku produkcja wołowiny w 27 krajach Unii zmniejszy się o około 3% w porównaniu z rokiem poprzednim, natomiast w USA obniży się prawdopodobnie o 1%. Tylko u największych producentów na rynku światowym, wystąpił wzrost produkcji tego surowca, m.in. w Indiach, Brazylii, Australii i Argentynie⁴¹.

Malejąca produkcja żywca wołowego oraz ograniczona jego podaż na rynku krajowym i unijnym powodują, że ceny bydła wciąż kształtują się na wysokim poziomie. W I kwartale 2013 roku przeciętna cena skupu bydła wynosiła 6,52 zł/kg i była podobna jak przed rokiem⁴². Jednak ceny skupu w II kwartale (6,25 zł/kg) i III kwartale (6,00 zł/kg), w porównaniu do analogicznych okresów 2012 roku, były niższe odpowiednio o 2% i 9%. Spadek cen na krajowym rynku bydła był pochodną obniżki cen w krajach Unii Europejskiej; gdzie cena ta kształtowała się na poziomie 381 euro za 100 kg (II kwartał) i 330 euro za 100 kg (III kwartał), czyli była odpowiednio o 1 i 3% niższa niż w analogicznym okresie roku poprzedniego. Należy dodać, że ceny skupu bydła w Polsce są w dużej mierze uzależnione od sytuacji na rynku unijnym, ponieważ ponad 80% produkcji trafia na eksport. Należy wspomnieć, że w 2013 roku z powodu spadku cen bydła, opłacalność produkcji wołowiny uległa pogorszeniu. W pewnym stopniu nastąpiło to również z powodu wzrostu cen mieszanek dla opasów, biorąc pod uwagę okres I-VIII 2013 roku mieszanki te były droższe o 9% niż rok wcześniej⁴³.

W I półroczu 2013 roku eksport z Polski żywca wołowego, mięsa i przetworów wołowych (w ekwiwalencie mięsa) zmniejszył się w odniesieniu do I połowy 2012 roku o około 4% i wynosił 162 tys. ton, co było spowodowane mniejszą produkcją krajową. Przewiduje się, że w II połowie 2013 roku eksport może być nieznacznie większy niż w II połowie 2012 roku i będzie wynosił około 168 tys. ton. Natomiast import bydła zwiększył się w I półroczu 2013 roku do 23 tys. sztuk, tj. o prawie 44% (z 16 tys. sztuk w I półroczu 2012 roku). W tym samym czasie (I połowa 2013 roku) import mięsa wołowego wynosił 6,4 tys. ton i był większy o około 8% niż w roku poprzednim. Ocenia się, że w II połowie 2013 roku import produktów wołowych (w ekwiwalencie mięsa) może wynieść 12,5 tys. ton, w efekcie jego wielkość będzie podobna do poziomu z analogicznego okresu roku poprzedniego⁴⁴.

⁴¹ *Rynek mięsa. Stan i perspektywy*, nr 45, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2013.

⁴² Jak wyżej.

⁴³ Jak wyżej.

⁴⁴ Jak wyżej.

Nawozy mineralne i środki ochrony roślin

Poziom cen nawozów mineralnych w Polsce jest pochodną ich sytuacji cenowej na rynkach Europy Zachodniej, jak też cen surowców używanych do ich wyprodukowania, w tym gazu ziemnego. Nie miały wpływu na popyt na nawozy mineralne, a tym samym na ich ceny ma również aktualna sytuacja na rynkach produktów rolnych. Wyraźny spadek w III kwartale 2013 roku cen zbóż oraz rzepaku ograniczył między innymi siłę nabywczą rolników. W efekcie przyczynił się w znacznym stopniu do zmniejszenia popytu na środki produkcji dla rolnictwa (w tym na nawozy mineralne), wpłynęło to na spadek cen tych środków. Jednak z informacji od ekspertów wynika, że ceny nawozów mineralnych znajdują się w trendzie spadkowym już od dwóch lat. Od września 2012 roku do września 2013 roku ceny te w handlu światowym spadły o 25%, w tym cena fosforanu amonu – o 30%, mocznika – o 23%, a soli potasowej – o 16%⁴⁵.

Niestabilna sytuacja popytowo-podażowa oraz osłabienie koniunktury w sektorze nawozów wpłynęły między innymi na spadek cen amoniaku, będącego zarazem nawozem azotowym, jak i podstawowym surowcem do produkcji innych nawozów azotowych. W III kwartale 2013 roku cena tego surowca obniżyła się na świecie średnio o 12 USD za tonę. W tym okresie zanotowano również wyraźny spadek cen mocznika (średnio o 40 USD za tonę), co z kolei przyczyniło się do presji na obniżenie cen pozostałych nawozów mineralnych. Koniunktura na rynkach światowych wpłynęła także na poziom cen fosforytów, surowców niezbędnych do wytwarzania nawozów fosforowych. Słaby popyt na wszystkich rynkach na nawóz DAP (fosforan amonu: 18% N, 46% P₂O₅ lub 12% N, 46% P₂O₅⁴⁶), jak też wysoki stan jego zapasów w USA i Chinach skutkował spadkiem cen fosforytów. W sierpniu 2013 roku, firma OCP Maroko – największy eksporter fosforytów na świecie, obniżyła ceny ich sprzedaży o około 25 USD za tonę. Średnia cena tego surowca w III kwartale 2013 roku wynosiła 156 USD za tonę (wcześniej, bo w II kwartale 2013 roku było to 186 USD za tonę). Ponadto nastąpiło ograniczenie produkcji nawozów fosforowych. To z kolei wpłynęło na zmniejszenie popytu na również niezbędną do ich produkcji siarkę, a w rezultacie spadek cen tego surowca⁴⁷.

Duży wpływ na rynek nawozów NPK miało zerwanie współpracy handlowej między największymi światowymi producentami soli potasowej (podstawowy surowiec do wytwarzania nawozów wieloskładnikowych), firmami Uralkali i Belaruskali. Rywalizacja tych firm (głównie

⁴⁵ *Rynek rolny. Analizy Tendencje Oceny*, nr 11 (273), IERiGŻ-PIB, Warszawa, listopad 2013.

⁴⁶ Fosforan amonu DAP MAP, <http://www.nawozeo.pl/forum/showthread.php?tid=9> [dostęp: grudzień 2013].

⁴⁷ *Skonsolidowany raport okresowy Grupy Kapitałowej Grupa Azoty Zakłady Chemiczne „Police” S.A. za III kwartał 2013 roku*, Grupa Azoty, Police, listopad 2013; *Skonsolidowany raport okresowy za III kwartał 2013 roku*, Grupa Azoty, Tarnów, listopad 2013.

o odbiorców ich produktów), przy jednoczesnych dużych zapasach soli potasowej w magazynach spowodowała znaczny spadek ceny tego towaru oraz ograniczenie jego produkcji⁴⁸.

Zmiany na światowych rynkach nawozów mineralnych przyczyniły się w 2013 roku do spadku ich cen w Polsce. Przyczynił się to tego też malejący popyt na środki produkcji dla rolnictwa, spowodowany niższymi cenami zbóż. Zmniejszenie dochodów gospodarstw produkujących zboża i rzepak skutkowało tym, że rolnicy w znacznym stopniu ograniczyli wydatki na nawozy mineralne. Wystąpiła niekorzystna relacja cen nawozów do zbóż, istnieje też obawa, że sytuacja ta utrzyma się w przyszłości. W ostatnich miesiącach 2013 roku zauważalne było, że rolnicy spodziewając się dalszych spadków cen nawozów mineralnych, a przy tym mając nadzieję na wzrost cen płodów rolnych, wstrzymują się z zakupem nawozów. Warto też wspomnieć, że w 2013 roku korzystne dla polskich rolników było zniesienie przez UE ceł antydumpingowych na ukraińską saletrę. Przyczyniło się to do zwiększenia importu tego nawozu i wyraźny spadek jego ceny⁴⁹.

Biorąc pod uwagę środki ochrony roślin stwierdzono, że w 2013 roku nastąpiło w Polsce nieznaczne zmniejszenie popytu na te środki. W rezultacie, ich średnie ceny uległy niewielkiemu spadkowi. We wrześniu były one średnio o 2,8% niższe niż we wrześniu 2012 roku. Rozpatrując jednak z osobna poziom cen niektórych z nich stwierdzono, że Decis podrożał o 5,9%, natomiast Gwarant potaniał o 4,0%⁵⁰.

Pasze

Trudna sytuacja produkcyjno-cenowa zbóż i roślin oleistych utrzymująca się na rynkach światowych od poprzedniego sezonu, była niekorzystna dla hodowców głównych grup zwierząt gospodarskich (bydła, trzody chlewnej). Bardzo wysokie ceny zbóż spowodowały spadek produkcji w sektorze trzody chlewnej. Poprawa sytuacji podażowej, która nastąpiła po zbiorach w 2013 roku, wpłynęła na spadek cen zbóż na rynku krajowym. Jednak ceny te nadal były relatywnie wysokie w stosunku do cen pasz przemysłowych. Największy spadek dotyczył cen skupu żyta i pszenicy. W sierpniu 2013 roku ceny te były niższe niż w czerwcu 2013 roku odpowiednio o 31,7 i 27,7%. W II półroczu ww. roku zmniejszyły się również krajowe ceny śrut, w sierpniu za śrutę sojową trzeba było zapłacić o około 17% mniej niż rok wcześniej, a za śrutę rzepakową o około 25%⁵¹. Natomiast wzrost cen wystąpił w przypadku pasz przemysłowych. Rolnicy musieli więcej zapłacić zarówno za

⁴⁸ *Skonsolidowany raport okresowy Grupy Kapitałowej Grupa Azoty Zakłady Chemiczne „Police” S.A. za III kwartał 2013 roku*, Grupa Azoty, Police, listopad 2013; *Skonsolidowany raport okresowy za III kwartał 2013 roku*, Grupa Azoty, Tarnów, listopad 2013.

⁴⁹ *Rynek rolny. Analizy Tendencje Oceny*, nr 11 (273), IERiGŻ-PIB, Warszawa, listopad 2013.

⁵⁰ Jak wyżej.

⁵¹ *Rynek pasz. Stan i perspektywy*, nr 34, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2013.

mieszanki, jak i koncentraty. W okresie I-VII 2013 roku średnia cena 1 dt mieszanki pełnoporcjowej dla tuczników będących w II fazie tuczu wynosiła 155,11 zł, tj. o 8,1% więcej niż średnio w 2012 roku, a średnia cena koncentratu dla tuczników była wyższa o 9,4%. W przypadku mieszanek i koncentratów dla krów mlecznych ceny ich sprzedaży kształtowały się na poziomie o 2,7 i 8,7% wyższym niż w roku poprzednim. Średnio w miesiącach I-VII 2013 roku cena mieszanki dla bydła dorosłego była o 6,3% wyższa niż średnio w 2012 roku, a cena mieszanki dla cieląt i jagniąt wzrosła o 4,7%. W tym samym czasie, tzn. średnio w miesiącach I-VII 2013 roku, cena 1 dt mieszanki dla kur niosek wynosiła 177,18 zł i była wyższa niż średnio w 2012 roku o 6,0%, a średnia cena mieszanki dla kurcząt rzeźnych przyjęła poziom 198,89 zł i wzrosła o 3,4%⁵².

Ocenia się, że w sezonie 2013/2014 produkcja pasz treściwych w Polsce wyniosła 19,9 mln ton, tj. o około 3% mniej niż w sezonie poprzednim, przy czym produkcja pasz zbożowych zmniejszyła się o 4,4%. Produkcję wysokobiałkowych surowców paszowych szacuje się jednak na poziomie o 10% wyższym niż w sezonie 2012/2013. Przewiduje się również, że w sezonie 2013/2014 zużycie pasz treściwych utrzyma się na poziomie zbliżonym do odnotowanego w sezonie poprzednim. Zmniejszenie zużycia zbożowych surowców paszowych wyniesie około 2%. Zmniejszy się też o około 6% popyt na ziarno w postaci pasz gospodarskich, wzrośnie natomiast jego zużycie w przemyśle paszowym – o 6%. Zwiększy się również zapotrzebowanie na surowce wysokobiałkowe – o około 6,5% w stosunku do poprzedniego sezonu⁵³.

Nośniki energii

Rok 2013 to pierwszy rok od czterech lat, w którym nastąpił spadek cen paliw. Było to spowodowane kolejną falą światowego spowolnienia gospodarczego. Pogorszenie koniunktury wpłynęło bowiem na zmniejszenie popytu na paliwa, a to z kolei wymusiło obniżki cen na stacjach paliw. Dodatkowo zmniejszenie napięcia na Bliskim Wschodzie sprawiło, że cena ropy naftowej Brent, średnio w 2013 roku wynosiła około 108 USD za baryłkę. Z dostępnych informacji wynika również, że na polskim rynku w 2013 roku, w porównaniu z 2012 rokiem, obniżyły się ceny benzyny 95-oktanowej – o ok. 4,6%, oleju napędowego – o 4,7%, a autogazu – aż o 19,5%⁵⁴.

Raport Polskiej Organizacji Przemysłu i Handlu Naftowego wskazuje, że w Polsce w I półroczu 2013 roku nastąpił spadek popytu na paliwa na poziomie 5%. To wynik identyczny

⁵² Obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

⁵³ *Rynek pasz. Stan i perspektywy*, nr 34, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2013.

⁵⁴ *Szacowana struktura średnich cen detalicznych w Polsce w 2012 i 2013*, http://www.popihn.pl/struktura_cen.php?news_id=34 [dostęp: grudzień 2013]; *Surowce - notowania online. Ropa brent*, <http://www.money.pl/gielda/surowce/dane,ropa.html> [dostęp: grudzień 2013].

z tym, który odnotowano przed rokiem, porównując I półrocze 2012 do I półrocza 2011 roku. Jest to efekt spowolnienia gospodarki w kraju. Należy jednak zauważyć, że po 3 kwartałach 2013 roku spadek zużycia paliw zmniejszył się do 4%. Warto też wspomnieć, że od początku II półrocza zauważalny jest wzrost zakupu benzyn silnikowych oraz oleju napędowego⁵⁵.

Po 3 kwartałach 2013 roku, w porównaniu z analogicznym okresem 2012 roku, sprzedaż oleju napędowego spadła o 7%, natomiast benzyny silnikowej – o 3%. W pierwszych miesiącach roku – pomimo zimowej aury – odnotowano również spadek zapotrzebowanie na olej opałowy – o 7%. Jedyny wzrost popytu (o 3%) miał miejsce na rynku LPG⁵⁶.

Trudna sytuacja gospodarcza miała również wpływ na ceny innych surowców energetycznych. Obniżeniu uległy ceny gazu ziemnego: dla odbiorców gazu z grup od W-1 do W-4 – o około 10%, natomiast dla pozostałych grup odbiorców od 2 do 4%. Było to wynikiem pomyślnie zakończonych negocjacji w sprawie zmiany formuły cenowej z Gazprom Export, w efekcie uzyskano obniżenie cen zakupowych gazu⁵⁷.

Spadek cen dotyczył również węgla. W maju 2013 roku cena jednej tony węgla w portach ARA (Amsterdam-Rotterdam-Antwerpia) spadła do rekordowo niskiego poziomu poniżej 80 USD, pogarszając sytuację europejskiego górnictwa. Zdaniem ekspertów nadpodaż węgla w Europie, a tym samym spadek notowań cen, jest wynikiem zwiększonego importu surowca m.in. z RPA i USA do portów Europy Zachodniej. Sytuacja na rynkach światowych znalazła swoje odbicie na polskim rynku. W kraju za węgiel energetyczny płacono średnio w ciągu 3 kwartałów 2013 roku 263,82 zł za tonę (spadek o 9,8% w odniesieniu do analogicznego okresu roku poprzedniego), a za węgiel koksowy 458,80 zł (spadek o 27%)⁵⁸.

Taniej również energia elektryczna, niestety obniżki nie dotyczą w sposób bezpośredni odbiorców indywidualnych, a jedynie przedsiębiorstwa działające na tzw. rynku energii. Dla przykładu, wartość kontraktu na rynku terminowym na dostawę energii elektrycznej w drugim kwartale 2013 roku wynosiła około 179 zł za MWh, natomiast na dostawę tej energii w trzecim kwartale już tylko około 160 zł za MWh⁵⁹.

⁵⁵ *Konsumpcja paliw ciekłych w I półroczu 2013 roku*, www.popihp.pl/download.php?id=6 [dostęp: listopad 2013]; *Konsumpcja paliw ciekłych po 3 kwartałach 2013 roku*, www.popihp.pl/download.php?id=64 [dostęp: listopad 2013].

⁵⁶ Jak wyżej.

⁵⁷ *Ceny gazu ziemnego w Polsce w 2013 r.*, <http://ksiegowosc.infor.pl/podatki/koszty/co-jest-kosztem/313174,Ceny-gazu-ziemnego-w-Polsce-w-2013-r.html> [dostęp: grudzień 2013].

⁵⁸ *Górnictwo zmniejszyło wszystkie koszty produkcji węgla oprócz płac*, http://wyborcza.pl/1,91446,15011963,Gornictwo_zmniejszylo_wszystkie_koszty_produkcji_wegla_.html [dostęp: grudzień 2013].

⁵⁹ *Niższe ceny energii elektrycznej w Polsce*, <http://www.bankradziechowy.pl/aktualnosci/170-nisze-ceny-energii-w-polsce.html> [dostęp: grudzień 2013].

Źródła informacji:

1. *Aktualna sytuacja w produkcji mleka*, http://www.wodr.poznan.pl/index.php?option=com_k2&view=item&id=3333:aktualna-sytuacja-w-produkcji-mleka&Itemid=80 [dostęp: grudzień 2013].
2. *BGŻ: Światowa produkcja mleka*, <http://www.forum-mleczarskie.org/aktualnosci/9885-bgz-swiatowa-produkcja-mleka> [dostęp: grudzień 2013].
3. *Biuletyn statystyczny*, nr 9, GUS, Warszawa 2013.
4. *Biuletyn statystyczny*, nr 10, GUS, Warszawa 2013.
5. *Ceny gazu ziemnego w Polsce w 2013 r.*, <http://ksiegowosc.infor.pl/podatki/koszty/co-jest-kosztem/313174,Ceny-gazu-ziemnego-w-Polsce-w-2013-r.html> [dostęp: grudzień 2013].
6. Fosforan amonu DAP MAP, <http://www.nawozeo.pl/forum/showthread.php?tid=9> [dostęp: grudzień 2013].
7. *Górnictwo zmniejszyło wszystkie koszty produkcji węgla oprócz płac*, http://wyborcza.pl/1,91446,15011963,Gornictwo_zmniejszylo_wszystkie_koszty_produkcyj_wegla_.html [dostęp: grudzień 2013].
8. *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju. Rok 2012*, GUS, Warszawa 2013.
9. *Konsumpcja paliw ciekłych w I półroczu 2013 roku*, www.popihn.pl/download.php?id=6 [dostęp: listopad 2013].
10. *Konsumpcja paliw ciekłych po 3 kwartałach 2013 roku*, www.popihn.pl/download.php?id=64 [dostęp: listopad 2013].
11. *Nadal większa produkcja soi oraz oleistych w sezonie 2013/14*, <http://ksow.pl/rynki-rolne/news/entry/5059-nadal-wieksza-produkcja-soi-oraz-oleistych-w-se.html> [dostęp: grudzień 2013].
12. *Niższe ceny energii elektrycznej w Polsce*, <http://www.bankradziechowy.pl/aktualnosci/170-nisze-ceny-energii-w-polsce.html> [dostęp: grudzień 2013].
13. *Nowy szczyt notowań pszenicy w Paryżu*, <http://www.farmer.pl/agroskop/analizy-i-komentarze/nowy-szczyt-notowan-pszenicy-w-paryzu,47876.html> [dostęp: grudzień 2013].
14. *Perspektywy dla rynku rzepaku w UE*, <http://ksow.pl/rynki-rolne/news/entry/4603-perspektywy-dla-rynku-rzepaku-w-ue.html> [dostęp: grudzień 2013].
15. *Perspektywy dla unijnego i światowego rynku zbóż w sezonie 2013/14*, <http://ksow.pl/rynki-rolne/rynek-zboz-roslin-oleistych-i-wysokobialkowych.html> [dostęp: grudzień 2013].
16. *Pogłowie bydła i owiec według stanu w czerwcu 2013 r.*, GUS, Warszawa 2013.
17. *Pogłowie trzody chlewnej według stanu w końcu lipca 2013 roku*, GUS, Warszawa 2013.

18. *Przedwinykowy szacunek głównych ziemiopłodów rolnych i ogrodnich w 2013 r.*, GUS, Warszawa 2013.
19. *Rolnictwo w 2012 r.*, GUS, Warszawa 2013.
20. *Rynek mięsa i drobiu*. Wiadomości nr 47, Zespół Monitoringu Zagranicznych Rynków Rolnych. FAPA, Warszawa, listopad 2013.
21. *Rynek mięsa. Stan i perspektywy*, nr 45, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2013.
22. *Rynek pasz. Stan i perspektywy*, nr 34, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa 2013.
23. *Rynek rolny. Analizy Tendencje Oceny*, nr 11 (273), IERiGŻ-PIB, Warszawa, listopad 2013.
24. *Rynek roślin oleistych*, nr 47, Zintegrowany System Rolniczej Informacji Rynkowej, MRiRW, Warszawa 2013.
25. *Rynek rzepaku*, nr 9, Biuro Analiz i Programowania Agencji Rynku Rolnego, ARR, Warszawa 2013.
26. *Rynek trzody chlewnej w coraz gorszej sytuacji*, http://www.agronews.com.pl/pl/0,12,15663,rynek_trzody_chlewnej_w_coraz_gorszej_sytuacji.html [dostęp: grudzień 2013].
27. *Skonsolidowany raport okresowy Grupy Kapitałowej Grupa Azoty Zakłady Chemiczne „Police” S.A. za III kwartał 2013 roku*, Grupa Azoty, Police, listopad 2013.
28. *Skonsolidowany raport okresowy za III kwartał 2013 roku*, Grupa Azoty, Tarnów, listopad 2013.
29. *Szacowana struktura średnich cen detalicznych w Polsce w 2012 i 2013*, http://www.popihn.pl/struktura_cen.php?news_id=34 [dostęp: grudzień 2013];
30. *Surowce – notowania online. Ropa Brent*, <http://www.money.pl/gielda/surowce/dane,ropa.html> [dostęp: grudzień 2013].
31. *Sytuacja na rynku rzepaku*, <http://www.minrol.gov.pl/pol/layout/set/print/content/view/full/42066> [dostęp: grudzień 2013].
32. *W II półroczu 2013 r. rosną ceny skupu mleka w UE*, <http://ksow.pl/rynki-rolne/news/entry/5082-w-ii-polroczu-2013-r-rosna-ceny-skupu-mleka.html> [dostęp: grudzień 2013].
33. *W sezonie 2013/14 pod dostatkiem kukurydzy i innych zbóż paszowych*, <http://ksow.pl/rynki-rolne/news/entry/5026-w-sezonie-201314-pod-dostatkiem-kukurydzy-i-inn.html> [dostęp: grudzień 2013].

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY